

วาทกรรมกิจการเพื่อสังคม : นัยการพัฒนาในประเทศไทย

Discourse in Social Enterprise : Significant in Developments of Thailand

พิชญุตม์ ต้นสายเพชร^{*}

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทกรรมของการพัฒนาทั้งในเชิงการสืบค้นและภาคแสดงในการปฏิบัติ พร้อมทั้งวิเคราะห์กิจการเพื่อสังคมในเชิงวาทกรรมและเสนอแนะแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม โดยผู้เขียนได้ใช้แนวทางหลักจากหนังสือวาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่นของไฮร์ธตัน เจริญสินโอฬารสำหรับกรณีการวิเคราะห์วาทกรรมของการพัฒนา อีกทั้งศึกษากิจการเพื่อสังคมจากแผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553-2557 ของสำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติเพื่อศึกษาถึงนิยามและแนวทางการปฏิบัติ

ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์วาทกรรมจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความเป็นมา การช่วงชิงการกำหนดกฎเกณฑ์ ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ และเหตุการณ์ พร้อมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างรวมถึงปิดบังของวาทกรรม ซึ่งทำให้ทราบถึงเบื้องหลังในภาคของประวัติศาสตร์ ผู้ที่มีบทบาทและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ในการวิเคราะห์วาทกรรมอื่นได้ ในด้านการวิเคราะห์กิจการเพื่อสังคมนั้นทำให้ทราบว่า วาทกรรมกิจการเพื่อสังคมนั้นไม่มีความซับซ้อนในเชิงการ

สืบค้นแต่ส่งผลต่อภาคปฏิบัติเป็นอย่างมากเนื่องจากการคำนึงถึงบริบทสังคมเริ่มมีบทบาทที่สำคัญและภาคธุรกิจมีความสนใจในการทำธุรกิจเพื่อตอบแทนสังคมมากขึ้น ทำให้การทำวาทกรรมกิจการเพื่อสังคมถูกนำมาปฏิบัติอย่างแพร่หลายโดยอิทธิพลดังกล่าวส่งผลจากต่างประเทศมาถึงประเทศไทย แต่การนำวาทกรรมเพื่อสังคมไปปฏิบัตินั้นมีความหลากหลาย ทำให้ผู้ประกอบการเพื่อสังคมดำเนินงานในทิศทางที่แตกต่างกันออกไปและไม่สร้างผลกระทบต่อสังคมมากนัก โดยผู้เขียนได้เสนอแนะแนวทางให้ศึกษาถึงกิจการเพื่อสังคมให้ลึกซึ้งและให้ความสำคัญกับนโยบายของรัฐที่อาจจะออกมาเพื่อสนับสนุนกิจการเพื่อสังคมให้เจริญเติบโตมากขึ้น

คำสำคัญ: วาทกรรม กิจการเพื่อสังคม ผู้ประกอบการเพื่อสังคม การพัฒนา

บทนำ

หลายสิ่งบนโลกใบนี้ได้ถูกบัญญัติศัพท์ขึ้นจากการยอมรับหรือครอบงำเพื่อสร้างเอกลักษณ์หรือความเฉพาะเจาะจง ซึ่งในกลุ่มผู้มีความรู้ อาทิเช่น นักวิชาการ หรือปัญญาชน พบว่า ศัพท์บางอย่างนำมาซึ่งปัญหา จนถูกวิจารณ์ ถกเถียง และต่อต้าน ดังที่กล่าวมานั้น

^{*}เจ้าหน้าที่กิจการสังคม สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

ได้ถูกเรียกว่า วาทกรรม อันเป็นระบบและกระบวนการ ในการสร้างและผลิต เอกลักษณ์และความหมาย ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในบริบทที่อยู่รอบตัวซึ่งมีทั้ง ความรู้ความจริง อำนาจหรือแม้กระทั่งตัวตน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) ทั้งนี้ วาทกรรมจึงได้ส่งผลกระทบต่อสรรพสิ่งในบริบททั่วโลกอย่างแท้จริง ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวิเคราะห์วาทกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ จริงจัง และสม่ำเสมอ เพื่อให้พิจารณา ทบทวน ศึกษา และเปิดประเด็นพร้อมทั้งมุมมองใหม่ ๆ ให้กับ แวดวงวิชาการโดยทั่วไป (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 18)

การวิเคราะห์วาทกรรมมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยในขั้นต้นนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาและสืบค้นเกี่ยวกับที่มา วิธีการหรือกระบวนการในการผลิต วาทกรรม ตลอดจนกระบวนการขั้นตอนลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดต่างๆ ในการสร้างและให้ความหมายกับ สรรพสิ่งในบริบทของสังคมว่า มีความเป็นมาอย่างไร มีการช่วงชิงการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างรวมถึงปิดบังสิ่งเหล่านั้นของวาทกรรมมีอะไร และมีอย่างไร

ขั้นตอนต่อมาจะกล่าวถึงภาคปฏิบัติหรือผลของ วาทกรรม โดย มิเชล พูโกต์ ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อนในสังคมที่เป็นตัวกำหนด สิ่งเหล่านั้นอันอยู่ภายนอกวาทกรรมและเป็นตัวกำหนด การดำรงอยู่หรือจะเป็นเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิด วาทกรรมขึ้นนั่นเอง ซึ่ง มิเชล พูโกต์ ให้ความสำคัญที่มี ผลต่อสังคมเป็นหลัก โดยเฉพาะบรรดาวาทกรรมจาก ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดขอบเขต จากสิ่งที่พูดหรือศึกษาว่า จะพูดอย่างไร พูดเรื่องอะไร และใครเป็นผู้พูด

อีกทั้งภาคปฏิบัตินั้นยังทำให้ผู้ที่กำหนดนั้น เป็นผู้ที่มิอำนาจอย่างชอบธรรมในการปฏิบัติเรื่องนั้น ภายใต้อำนาจของวาทกรรมนั้น ๆ เช่น แพทย์มี

อำนาจและความชอบธรรมในการพูดถึงความเจ็บป่วย โดยปฏิบัติภายใต้กฎเกณฑ์ของวาทกรรมทางการแพทย์ เป็นต้น ฉะนั้นประเด็นสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ วาทกรรมคือ ตัวของวาทกรรมและภาคปฏิบัติของ วาทกรรม ดังที่พูโกต์ได้กล่าวไว้ว่า วาทกรรมคือความปรารถนา การต่อสู้และการครอบงำที่มีอำนาจเข้าไป จัดการและยึดเอาไว้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร อ้างถึง ในพูโกต์, 2554: 25)

หนึ่งในศัพท์ที่ถูกสร้างจากวาทกรรมและ ส่งผลกระทบต่อโลกมากที่สุดคือ การพัฒนา โดยถูก บัญญัติและผลิตโดยตรงจากการสร้างขึ้นของวาทกรรม ว่าด้วยการพัฒนาจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองทั้งสิ้น โดยการผลิตนั้น มาจากการจัดแบ่งตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่ เท่าเทียมกันมากกว่า (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร อ้างถึง ในพูโกต์, 2554) ฉะนั้น จากการวิเคราะห์วาทกรรม ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ที่หลากหลายและ รอบด้าน เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างกฎเกณฑ์ที่ เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายและการดำรงอยู่ ของสิ่งที่เรียกว่า การพัฒนา ในรูปของวาทกรรม การ พัฒนา จากนั้นก็พยายามสถาปนาวาทกรรมชุดดังกล่าว ให้เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมและระหว่าง สังคม เพื่อเปลี่ยนสถานภาพจากวาทกรรมธรรมดา ชุดหนึ่งในเครื่องข่ายและโยงใยของกลุ่มวาทกรรม ในสังคมสู่การเป็นวาทกรรมเฉพาะด้าน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 54)

หนึ่งในวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากแนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาและชวนให้ติดตามสำหรับ การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นอย่างยิ่ง ได้แก่ กิจการ เพื่อสังคม (Social Enterprise) ซึ่งในขณะนี้ เป็น กระแสหรือแนวทางการพัฒนาทางเลือกเท่านั้น แต่ก็มีผลกระทบการยอมรับอยู่ไม่น้อยเลย โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง ประเทศไทยที่มีการรับแนวคิดเกี่ยวกับกิจการ เพื่อสังคมมาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทั้งในภาครัฐ และเอกชน อีกทั้งมีงานวิจัยหรือบทความในเชิงต่าง ๆ

นำเสนออยู่พอสมควร แต่การนำเสนอในการวิเคราะห์
วาทกรรมของกิจการเพื่อสังคมยังมีอยู่ไม่เพียงพอ
ต่อการตีความซึ่งอาจนำไปสู่ความหมายโดยนัยและ
การปฏิบัติที่แท้จริงของกิจการเพื่อสังคมอันจะนำไปสู่
แนวทางการประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

การดำเนินการวิเคราะห์วาทกรรมกิจการ เพื่อสังคม

การเริ่มต้นการวิเคราะห์วาทกรรมนั้นควรจะ
การศึกษาและสืบค้นเกี่ยวกับที่มา วิธีการหรือกระบวนการ
ในการผลิตวาทกรรม เป็นอันดับแรก (ไชยรัตน์ เจริญสิน
โอฟาร์, 2554: 56)

ความเป็นมาของกิจการเพื่อสังคมนั้นได้ถูก
กล่าวในหลากหลายแง่มุม อาทิเช่น เจ เกรกอรี ดีส์
ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มให้มีการศึกษาและการจัดทาระบบเกี่ยวกับ
การดำเนินกิจการเพื่อสังคมเพื่อทำออกมาเป็นหลักสูตร
การเรียนการสอนกันตั้งแต่ในปี 1995 ได้นิยามว่า กิจการ
เพื่อสังคมเป็นองค์กรเอกชนที่อุทิศตัวเพื่อแก้ไขปัญหา
สังคมเพื่อตอบสนองผู้เสียเปรียบในสังคมและจัดหา
สินค้าที่สำคัญทางสังคมที่ภาครัฐหรือเอกชนไม่สามารถ
จัดหาให้ได้หรือแผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม
ในปี 2553 ถึง 2557 ของประเทศไทยกล่าวว่า กิจการที่มี
รายรับจากการขาย การผลิตสินค้า หรือการให้บริการที่
ถูกตั้งขึ้นเพื่อเป้าหมายอย่างชัดเจน ตั้งแต่แรกเริ่มหรือ
มีการกำหนดเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนเป้าหมายในการ
แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อม
เป็นหลัก โดยไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุด
ต่อผู้ถือหุ้นและเจ้าของเท่านั้นและมีลักษณะพิเศษ
(แผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม, 2553: 35)

กล่าวโดยสรุปคือ กิจการเพื่อสังคม หมายถึง
การดำเนินธุรกิจที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและ
สิ่งแวดล้อมพร้อมทั้งยังสามารถมีกำไรจากการดำเนิน
กิจการเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อีกด้วย
โดยเป็นการดำเนินงานขององค์กรทางธุรกิจรูปแบบ
ค่อนข้างใหม่ที่มีวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งที่เหมือนกับ
องค์กรธุรกิจทั่ว ๆ ไปที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม กิจการเพื่อสังคมเหล่านี้มีแนวคิดที่นำ
ประทับใจ เช่นการไม่นำผลกำไรไปสร้างความมั่งคั่งให้กับ
ตนเองและผู้ถือหุ้นแต่กลับนำกำไรที่ได้ไปลงทุนในธุรกิจ
ที่ส่งจะผลกระทบต่อคุณภาพและการพัฒนาสังคมที่ดี
ขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ กัน ตัวอย่างเช่น การจ้างงานผู้ด้อย
โอกาสโดยไม่ละเลยที่จะพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้ด้อย
โอกาสให้สามารถแข่งขันได้ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

โดยความเป็นมาของกิจการเพื่อสังคมนั้น
เกิดขึ้นจากแนวคิดที่ว่าเมื่อสังคมก้าวหน้า ขยายขนาด
และมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม
จึงเกิดขึ้นตามมาโดยทวีความซับซ้อน หลากหลาย และ
ความรุนแรงเช่นเดียวกัน จนยากที่หน่วยงานภาครัฐ
จะรับมือได้ทั้งหมด ในขณะที่หน่วยงานเอกชนก็มัก
ดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ของหน่วยงานและผู้มีส่วน
ได้เสีย (Stakeholders) โดยตรง เช่น ผู้ถือหุ้นเท่านั้น
แต่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จึงเกิดหน่วยงานที่เรียกว่า
องค์การสาธารณประโยชน์ (Non-governmental
Organization - NGO) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับการ
รับรองตามกฎหมาย ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
ในสังคมตั้งแต่ระดับโลกไปจนถึงระดับท้องถิ่น อย่
งไรก็ตาม การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนมักต้อง
พึ่งพาแหล่งทุนจากภายนอก ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การรับ
บริจาค การขอการสนับสนุนแบบให้เปล่า ทำให้ประสบ
ปัญหาความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ข้อจำกัดในการ
ขยายขอบเขตและงาน และความยั่งยืนขององค์กร
นี้เป็นข้อจำกัดที่เป็นจุดกำเนิดของกิจการเพื่อสังคม
ที่ดำเนินงานเพื่อเป้าหมายทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อม
โดยมีแผนธุรกิจที่สามารถสร้างรายได้เพื่อหล่อเลี้ยงการ
ดำเนินงานและขยายงานให้เต็มศักยภาพ

จากการข้อความข้างต้นทำให้ทราบว่า การสร้าง
วาทกรรมคำว่า กิจการสังคม นั้น เกิดจากความต้องการ
ช่วยเหลือสังคมในบริบทต่าง ๆ จากระบบทุนนิยม ภาวะ
ทันสมัย และโลกาภิวัตน์ แต่จากระบบจากนายทุนนั้น
คงยากที่จะต้านทานและช่วยเหลือสังคมให้ดีขึ้น
จึงทำให้เกิดแนวคิดที่ทำให้สามารถสร้างกำไรซึ่งเป็น

เป้าประสงค์หลักในการทำธุรกิจเชิงทุนนิยมพร้อมทั้งเปลี่ยนสภาพสังคมให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้น อันทำให้เกิดแนวคิดกิจการเพื่อสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการของระบบทุนนิยมอีกทั้งสามารถยกระดับสังคมให้มีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น

ทำให้การประกอบธุรกิจแบบกิจการเพื่อสังคม อันเป็นการประกอบธุรกิจที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของสังคมมากกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ตามแนวทางประกอบธุรกิจกระแสหลักของโลกยุคบริโภคนิยมที่ใครมีอี่ยวสาวได้สาวเอาในปัจจุบัน เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศอย่างมากเนื่องจากการพัฒนาประเทศนั้นยังมีเป้าประสงค์อยู่ที่การเพิ่มศักยภาพในภาคเศรษฐกิจแต่ถ้าสังเกตจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในยุคหลังที่มีการพูดถึงการช่วยเหลือและดูแลบริบททางด้านสังคมไปพร้อมกับภาคเศรษฐกิจ อีกทั้งการประกอบธุรกิจแบบกิจการเพื่อสังคมนั้นยังสอดคล้องได้เป็นอย่างดีกับการดำรงชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไว้อีกด้วย

มีการช่วงชิงการกำหนดกฎเกณฑ์

จากหัวข้อดังกล่าว การช่วงชิงวาทกรรมนั้น ไม่มีความเด่นชัดมากนัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเพิ่มเติมและเสริมความหมายดังกล่าวให้มีความหมายและกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมและชัดเจนให้มากขึ้น อีกทั้งยังคงยึดแนวคิดของ เจ. เกรกอรี ดีส์ ที่เป็นผู้ริเริ่มศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการต่อยอดแนวคิดไปในหลายทิศทาง แต่โดยส่วนมากโดยมีการรอบคอบคิดพื้นฐานซึ่งประกอบด้วยเรื่องของกำไร สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายสุดท้าย คือ เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นหลักในการดำเนินกิจการ

ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ และเหตุการณ์

กิจการเพื่อสังคมมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ และเหตุการณ์ ต่าง ๆ เสมอเนื่องจากกิจการเพื่อสังคมนั้นมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

ผู้ประกอบการและผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ และส่งผลโดยตรงต่อสถาบันและสถานที่ทั่วทั้งประเทศไทย อีกทั้งทำให้เกิดเหตุการณ์ทางด้านสังคม

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างรวมถึงปิดบังของวาทกรรม จากข้อมูลที่ได้ศึกษามานั้น โดยส่วนใหญ่ผลกระทบที่แสดงออกมาไปในเชิงบวกมากกว่าลบ ภาคปฏิบัติหรือผลของวาทกรรมกิจการเพื่อสังคมนั้น ไม่ได้มีนัยซ่อนเร้นเพียงแนวคิด แต่หลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์วาทกรรมกิจการเพื่อสังคมแล้ว ทำให้ทราบว่าภาคปฏิบัติหรือผลของวาทกรรมดังกล่าว ยังส่งผลที่แตกต่างกันออกไปอีกเช่นกัน

ซึ่งความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์นั้นประกอบไปด้วย เจ้าของธุรกิจ แรงงาน หรือหน่วยที่ต้องการความช่วยเหลือ และลูกค้า โดยลักษณะพิเศษของกิจการเพื่อสังคม จะมีกระบวนการผลิต การดำเนินกิจการ ผลิตภัณฑ์หรือบริการที่เน้นไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อเนื่องในระยะยาวต่อสังคม สุขภาวะและสิ่งแวดล้อม มีความเป็นธรรม การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน รวมทั้งมีการกระจายข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และวิชาการในมวลหมู่สมาชิก รวมถึงเป็นธุรกิจที่นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเป็นส่วนประกอบในการลดต้นทุนการผลิตและใช้ทรัพยากรการผลิตต่าง ๆ ให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นหลัก ซึ่งผลกำไรที่เพิ่มเกินขึ้นมาจะนำไปลงทุนเพื่อช่วยเหลือสังคมมากกว่าจะเป็นการทำกำไรสูงสุดขององค์การโดยเจ้าของธุรกิจบางคนกลับให้ความสนใจช่วยเหลือสังคม จึงแบ่งปันกำไรบางส่วนไปช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ อาทิ เงินช่วยเหลือจ้างแรงงานในพื้นที่ ทำให้เกิดรายรับจากการขายการผลิตสินค้า การให้บริการ พร้อมทั้งมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นและเจ้าของแต่เพียงอย่างเดียว ต่อมาภาคแรงงานหรือหน่วยที่ต้องการความช่วยเหลือที่เจ้าของธุรกิจให้การสนับสนุน เช่น บริษัทที่ประกอบธุรกิจ

สนับสนุนเกษตรกรโดยการนำผลผลิตมาทำการตลาด หรือแม้กระทั่งการจ้างแรงงานในชุมชน เพื่อเพิ่มรายได้ และลดอัตราการย้ายถิ่นการประกอบอาชีพของแรงงาน เหล่านั้นให้ได้สามารถประกอบอาชีพในถิ่นที่อยู่ซึ่งเป็น แนวทางในการช่วยเหลือที่ยั่งยืนและน่าจะได้ผลกว่า การบริจาค ด้านลูกค้าซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ต่อ ตนเองและสังคมเนื่องจากสินค้าจากกิจการเพื่อสังคมนั้น มักจะเป็นสินค้าที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและผลิตจาก วัตถุดิบธรรมชาติ เช่น วัตถุดิบจากเกษตรกรที่ใช้สาร อินทรีย์ เป็นต้น ผลที่มาจาก การสนับสนุนของลูกค้า นั้น ทำให้การเจริญก้าวหน้าทางผลประกอบการของกิจการ เพื่อสังคมและบริบทของสังคมดีขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการกำกับดูแลกิจการที่ดีภายใต้ หลักจริยธรรม และมีแนวทางการหารายได้ด้วยตนเอง เพื่อหล่อเลี้ยงการดำเนินงานอย่างยั่งยืน โดยที่มาของ รายได้สามารถอยู่ในรูปแบบการขายผลิตภัณฑ์หรือ บริการ การระดมทุนโดยให้ผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุน จนถึง การขอรับบริจาคหรือการสนับสนุนทางการเงิน แบบให้เปล่าเหมือนองค์กรสาธารณประโยชน์ รวมทั้ง มีการดำเนินงานโดยอาศัยความร่วมมืออย่างกว้างขวาง เพื่อใช้ศักยภาพเฉพาะทางของหน่วยงานต่าง ๆ ใน เครือข่ายเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน โดยเน้นการใช้ นวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา นั่นคือ การคิดค้นวิธีการ ใหม่ ๆ ที่สามารถแก้ปัญหาที่เป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผล ยั่งยืน และสามารถ ต่อยอดผลลัพธ์ได้

ตัวอย่างของวาทกรรมกิจการเพื่อสังคมที่ เริ่มต้นขึ้นและเด่นชัดที่สุดคือ กรณีศึกษาของธนาคาร กรามีนของมูฮัมหมัด ยูนุส นั้นในบรรดา “ธุรกิจเพื่อ สังคม” ยุคใหม่ทั้งหลายที่กำลังล่องคลื่นโลกาภิวัตน์ อยู่อย่างน่าตื่นตาตื่นใจ ธุรกิจเพื่อสังคมที่ผู้เขียนชื่นชอบที่สุด คือ ธนาคารกรามีน “ธนาคารเพื่อคนจน” แห่งบังกลาเทศ ซึ่งกลายเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในประเทศไทย หลังจากที่ผู้ก่อตั้งธนาคารคือ มูฮัมหมัด ยูนุส ได้รับ รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพประจำปี 2006 ในเมื่อ

เรื่องราวของกรามีนเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว วันนี้ผู้เขียน จึงอยากแนะนำธุรกิจเพื่อสังคมที่ผู้เขียนชอบเป็น อันดับสองรอง จากกรามีน นั่นคือ “คิว่า” องค์กรที่ ทำให้คนธรรมดาๆ สามารถปล่อยสินเชื่อไมโครเครดิต ให้กับผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา ทั่วโลก ขอเพียงแต่เป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ต มีบัตรเครดิต และยินดีให้คนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักก็ยืมเงิน 25 เหรียญ สหรัฐ (ประมาณ 800 บาท) ไปลงทุน เพื่อถืตัวเองให้ พ้นจากบ่วงความจน กระบวนการปล่อยสินเชื่อบนคิว่า มีขั้นตอนง่าย ๆ เพียงสองขั้นเท่านั้น คือ ขั้นแรก เจ้าหนี้เข้าไปอ่านคำอธิบายสั้นๆ บนเว็บไซต์ของคิว่า ว่า ผู้ประกอบการแต่ละรายชื่ออะไร (อาจเป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคลก็ได้) อยู่ประเทศอะไร ต้องการเงินทุน จำนวนเท่าใด (ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 100-1,500 เหรียญ) เพื่อไปทำอะไร (เช่น ซ็อร์รถเข็น) ในธุรกิจอะไร (เช่น ขายผักผลไม้) เสนอเงื่อนไขว่าจะชำระคืนภายในกี่เดือน (ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 4-18 เดือน) และ Field partner ของคิว่าที่คัดผู้ประกอบการรายนี้มาให้คือองค์กรอะไร มีประวัติการชำระคืนเป็นอย่างไร ขั้นที่สอง เจ้าหนี้เลือก กิจการที่อยากปล่อยกู้ เสร็จแล้วก็ โอนเงิน 25 เหรียญ ให้กับผู้ประกอบการที่สนใจจะช่วย (โดยบริการรับ และจ่ายเงินผ่านบัตรเครดิตบนเว็บทั่วโลก) หลังจาก เปิดดำเนินการมาได้เพียงสองปี คิว่าก็ประสบความสำเร็จ อย่างงดงามและอย่างรวดเร็วอย่างน่าอัศจรรย์ โดยปัจจุบันมี “เจ้าหนี้” ที่สมัครเป็นสมาชิกกว่า 123,000 ราย ปล่อยสินเชื่อรวมกันไปแล้วกว่า 12.4 ล้าน เหรียญสหรัฐ ให้กับผู้ประกอบการรายย่อย 18,000 ราย ใน 39 ประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก คิว่าได้รับความนิยม สูงมากจากคนที่อยากช่วยเหลือเพื่อนร่วมโลก จนทำให้ เงินที่ต้องการปล่อยกู้ (อุปสงค์) มีปริมาณสูงกว่าเงินที่ ผู้ประกอบการต้องการกู้ (อุปทาน) ทำให้คิว่าต้องประกาศ ตรีงเพดานเงินกู้ไว้แค่ 25 เหรียญสหรัฐต่อเจ้าหนี้หนึ่งราย เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสมีส่วนร่วม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม บางครั้งคิว่าก็ต้องติดประกาศบนเว็บว่า “ตอนนี้ผู้ ประกอบการทุกรายได้รับเงินกู้เท่าที่พวกเขาต้องการแล้ว

ขอขอบคุณทุกท่านที่สนับสนุน ขอให้เข้ามาเช็คใหม่ ในโอกาสต่อไป” เพราะมีคนอยากปล่อยเงินกู้มากเกินกว่าจะหาผู้ประกอบการมารับเงินได้ตลอดเวลาที่ผ่านมาเงินกู้ที่ปล่อยผ่านควมมีอัตราการผิดนัดชำระหนี้ (Default Rate) ต่ำมาก เพียงร้อยละ 0.33 ของยอดเงินกู้ทั้งหมดเท่านั้น ถึงแม้ว่าลูกหนี้ทุกรายจะเป็น “คนจน”

ในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งหลายคนอาจมองว่ามีความเสี่ยงที่จะผิดนัดชำระหนี้สูงกว่าคนมีฐานะดี ความสำเร็จข้อนี้ของควมส่วนหนึ่งมาจากข้อเท็จจริงที่สถาบันการเงินไมโคร เครดิตจำนวนมากนับจากธนาคารกรามีนได้พิสูจน์ให้เห็นว่า “ปัญญาสาธารณ์” (Conventional Wisdom) ที่ปรามาสคนจนว่าไม่มีทางมีศักยภาพในการชำระหนี้ นั้นไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด แต่สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งของความสำเร็จของควมที่ผู้เขียนคิดว่าสำคัญ กว่า และสะท้อน “ความเก่ง” ของควมได้ดีกว่า คือข้อเท็จจริงที่ว่า ควมไม่ได้เป็นคนคัดเลือกผู้ประกอบการที่ต้องการเงินกู้มาลงเว็บไซต์ด้วยตัวเอง แต่อาศัยองค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) และสถาบันไมโครเครดิตต่าง ๆ ในประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งสิ้น 67 องค์กร ซึ่งควมแต่งตั้งให้เป็น “พันธมิตรภาคสนาม” (Field Partner) ของควม Field Partner เหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “นายหน้าคนกลาง” นั่นคือเสาะหา และกลั่นกรองผู้ประกอบการในประเทศของตัวเองที่ “เชื่อถือได้” โปสต์ข้อมูลเป็นภาษาอังกฤษแทนผู้ประกอบการบนเว็บไซต์ของควม ตลอดจนบริหารเงินกู้แทนเจ้าหนี้ปัจเจกชน เช่น รับชำระคืนเงินกู้ ติดตามความคืบหน้าของธุรกิจของผู้ประกอบการ เป็นต้น

ในประเทศไทยเองก็ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมกิจการเพื่อสังคมเช่นกัน กิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยนั้น มีมานานแล้ว แต่ส่วนมากจะอยู่ในรูปแบบของสหกรณ์ หรืออยู่ในรูปของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กระจายตัวอยู่ทั่วทุกภูมิภาค โดยแต่ละองค์กรต่างมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นตามบริบทในท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งเพื่อการบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สังคม และ

วัฒนธรรมร่วมกัน ดังนั้น กิจการเพื่อสังคมจึงไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เข้าใจได้ยากสำหรับคนไทย หากแต่เป็นการเรียกลักษณะการประกอบการให้มีความกว้างขึ้นจากเดิม โดยครอบคลุมการประกอบการจากบุคคลทั่วไปที่มีจุดมุ่งหมายในการทำธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม เพื่อสร้างความรู้สึกรวมถึงการมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการทำให้สังคมโดยรวมดีขึ้นได้

สรุปผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์วาทกรรมของการพัฒนาทั้งในเชิงการสืบค้นและภาคปฏิบัติ วาทกรรมกิจการเพื่อสังคมเป็นหนึ่งในวาทกรรมที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาที่ขึ้นมาเป็นกระแสแรงที่ทำให้กระแสหลักเห็นถึงความสวยงามที่จะปฏิบัติแต่ในแนวทางดังกล่าวก็แฝงไว้ด้วยการแทรกแซงทางแนวคิดต่าง ๆ ที่มาจากการพัฒนากระแสหลักที่อาจจะผลักดันให้วาทกรรมกิจการเพื่อสังคมเกิดการดำเนินแนวทางอย่างผิดรูปผิดร่างก็เป็นได้ ดังนั้นผู้ที่จะดำเนินการด้านกิจการเพื่อสังคมควรจะวิเคราะห์ความเป็นมาของธาตุแท้ของวาทกรรมการพัฒนา และการนำการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้กับการศึกษาการพัฒนา โดยทั่วไปจากการวิเคราะห์วาทกรรมนั้นจะแสดงให้เห็นถึงจุดดี จุดด้อย และจุดที่ควรมีคำถามและชวนนำเสนอสงสัยอยู่เสมอ

วิเคราะห์กิจการเพื่อสังคมในเชิงวาทกรรมประเด็นซึ่งมีสำคัญที่สุดคือ ภาคปฏิบัติของวาทกรรมกิจการเพื่อสังคมที่ถูกนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายแต่มีทิศทางที่ต่างกันออกไปเนื่องจากการตีความของแต่ละบุคคล ในประเด็นดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องศึกษาก่อนจะนำไปตีความสู่การปฏิบัติ ดังนั้นผู้ที่เป็คนวิเคราะห์วาทกรรมนั้นต้องตลอดคดีให้มากที่สุดและมีการเก็บข้อมูลให้พร้อมทั้งเชิงประจักษ์ การตีความ หรือแนวทางจากการวิพากษ์ ซึ่งแต่ละทิศทางก็มีความหมายที่นำเสนอได้อย่างน่าสนใจเป็นอย่างมาก

เสนอแนะแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้

ให้เหมาะสม ผู้เขียนขอเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาแนวทางของวาทกรรมกิจการเพื่อสังคมในแต่ละประเทศให้มากขึ้นเนื่องจากทุกประเทศจะให้ความสำคัญกับพิจารณาในแง่เนื้อหาหรือเจตนารมณ์ที่แท้จริงมากกว่ารูปแบบที่ปรากฏ โดยประเทศไทยจะคุ้นเคยกับการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ในแง่ของรูปแบบมากกว่าเนื้อหาทำให้วาทกรรมกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยนั้นยังมีการวิเคราะห์สู่การปฏิบัติที่แตกต่างซึ่งอาจจะส่งผลการแก้ไขปัญหาลังคม อย่างไรก็ตาม กิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยอาจจะมีข้อเสนอให้มีการออก

กฎหมายขึ้นเป็นการเฉพาะ อันเห็นได้จากแผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมพ.ศ. 2553 - 2557 อีกประการคือ วาทกรรมกิจการเพื่อสังคมควรเกิดจาก “ความมุ่งมั่นหรือความรู้สึกรับผิดชอบ” ของผู้ประกอบการที่เห็นความสำคัญคุณค่าของสังคม (Social Value) มากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ผู้เขียนจึงเห็นว่าการพัฒนาหรือการนำวาทกรรมกิจการเพื่อสังคมไปปฏิบัตินั้นควรใช้มาตรการส่งเสริมมากกว่าการกำกับ ควบคุมหรือการบังคับ

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ. (2553). **แผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553-2557**. กรุงเทพฯ: วิ. อินเตอร์ พรีนซ์.